

DUVANJSKI SABOR.

Istraživ izvore i postanje »Hrvatske kronike« te Dukljaninovoga ljetopisa, došao sam do zaključka: 1. da glavni izvor »Hrvatske kronike« (i njoj isto- vjetnoga Libellus Gothorum, što zahvaća prvu polovinu Dukljaninovoga ljetopisa), bijaše vladarski katalog od VI. do X. stoljeća; 2. da je taj vladarski ka- talog neki još nepoznati pisac XIV. stoljeća preradio, ukrpav u nj bilježaka, crpljenih iz drugih izvora, te je tako nastala »Hrvatska kronika«, poznata nam po Papalić-Kaletićevoj hrvatskoj redakciji g. 1549. i po Cindrić-Marulićevom latinskom prevodu, što ga je g. 1666. objelodanio Lučić; 3. da rečeni Libellus Go- thorum nije drugo negoli prevod »Hrvatske kronike«, učinjen od popa Duklja- nina sredinom XVI. stoljeća po prilici.¹

Najvažnija bilješka, koju je nepoznati auctor »Hrvatske kronike« uvrstio u vladarski katalog, jest povijest duvanjskoga sabora, što se nalazi u biografiji »kralja Budimira« po sredini §. IX.² Ona je sa dva prelaza umjetno prikopčana Budimirovoj biografiji. Prvim prelazom: »I to mu (kralju) ulize u misal, kako bi za svoga vrimenta opet zemlju, kako je i prvo bila, napraviti = Placuit etiam regi, ut temporibus suis rememorarentur — termini ac fines omnium provincia- rum«, privezana je bilješka o duvanjskom saboru prvomu dijelu Budimirove bio- grafije; dok drugim prelazom: »I po tom blaženi kralj kraljeva lit četrdeset = Regnavit praeterea rex sanctissimus XL annos«, prikopčano je koncu biografije. Takovo adaptovanje naknadnih bilježaka izvornomu tekstu vladarskoga kataloga, opaža se i na drugim mjestima »Hrvatske kronike«. Svagdje je auctor »Hrvatske kronike« samovoljno postupao; on je bez obzira na realni i hronološki savez umetao one bilješke u vladarske biografije, malo mareć, da li to gradivo za zbilja patri baš ondje, gdje ga je umetnuo. Tako se je dogodilo i sa bilješkom o duvanjskom saboru.

Spise duvanjskoga sabora našao je auctor »Hrvatske kronike«, kako nam izrično veli, u knjigama »ke pri Hrvatih ostaše, i pri njih se nahode, a zovu se »methodios« (Cindrić-Marulićev prevod »Methodes«; Dukljanin »Methodius«);³ on je po njima sastavio svoju bilješku, te ju sa navedenom adaptacijom ukrpao u Budimirovu biografiju. Stoga vrijednost bilješke o duvanjskom saboru ne zavisi od vjerodostojnosti Budimirove biografije niti od one »Hrvatske kronike«, nego od izvora joj starohrvatskoga »methodosa«.

¹ Dokazivanje ovih zaključaka slijedit će u ras- pravi »Hrvatska kronika« — »Libellus Gotho- rum« —, koja je već dogotovljena. — Upotreb- ljavamo izdanje tekstova, usvojenih od Crn-

čića, Popa Dukljanina ljetopis po latinsku i po hrvatsku. U Kraljevici 1874.

² Crnčićevo izdanje p. 11 i d.

³ N. mj. p. 20.

I zato ćemo ju ispitati samostalno.

Žalibože o starohrvatskom »methodos-u« nemamo nikakve pobliže vijesti. Cindrić-Marulićev prevod »Hrvatske kronike« tumači: »Methodes, quem latine Rationale possis dicere«; dok je Ljubić riječi *methodios* dao značenje: »razvod granica među općinom i općinom«. ¹ Očito je Ljubićevo tumačenje ispravno. Starohrvatski »methodos« mora da je bio zbornik starohrvatskih zakona o teritorijalnom državnom uređenju, dakako uz bilješke, kada i kako postadoše ti zakoni, dakle o saborima, na kojima se je uzakonilo državno uređenje.

Tekst duvanjskoga sabora nije istovjetan u trima redakcijama §. IX. »Hrvatske kronike«, što su dosele poznate. Onaj hrvatski Papalić-Kaletićevoga prepisa u koječem se razilazi od Cindrić-Marulićevoga latinskoga prevoda, kao što i od Dukljaninovoga *Libella Gothorum*, ali tako, da se *Libellus Gothorum* više približuje Cindrić-Marulićevoj redakciji. Zamjerito je pak, da sve tri redakcije ne sadrže sveder jedno te isto gradivo, nego da jedna ispušta, što druge obje imaju, te obratno. Ali sravnidbom svih triju redakcija dobiva se potpuniji izvorni tekst.

Tako uspostavljen tekst duvanjskoga sabora pruža dosta gradiva, da ga se po dokazima, što ih sam pruža, može dovoljno ocijeniti u pogledu doba i osoba u njem imenovanih.

Prilažemo najprije sadržaj bilješke o duvanjskom saboru, onako, kakova se ispostavlja sravnidbom svih triju redakcija § IX. »Hrvatske kronike«, uz obnove, koje polijegaju iz susljednoga kritičnoga pretresanja.

Sadržaj bilješke o duvanjskom saboru po §. IX. »Hrvatske kronike.«

Kralj (Petar Krešimir) izasla pouzdanike apoštolskomu mužu papi Stjepanu (IX.) i carigradskom caru Mihajlu (VI. Stratiotiku),² s molbom, da bi mu poslali stare isprave o granicama pokrajina i svoje mudre ljude. Papa Stjepan posla Honorija, kardinala popa rimske crkve uz dva druga kardinala i dva biskupa. Kada stigoše kardinali i biskupi, nadoše kralja na planini Hlivaj, te bješe od njega časno dočekani. Tada kralj zapovjedi, da se sastane državni sabor na duvanjskom polju na podnožju gore Hlivaj.³ Međutim prispješe i poslanici cara Mihajla, Leo i Ivan sa svojom pratnjom, a kralj ih s kardinalima časno dočeka.

¹ Ogljedalo književne poviesti. Rieka 1864. I p. 105 op. 1.

² Da je kralj duvanjskoga sabora Petar Krešimir, a papa Stjepan IX., te car Mihajlo VI. Stratiotik, dokazuje se niže.

³ Hrvatska kronika luči »planinu, kad (ka) se diše Hlivaj« od »polja« ispod iste planine Hlivaj, na kojem se sabor sastao, t. j. »od mista Dalma, gdi sa shodom bišec«. Ove razlike ne pravi Cindrić-Marulićeva redakcija, jer istovjetuje polje sa planinom Hlivaj: »in

campo, qui Clivna appellatur « *Libellus Gothorum* pak nepravi nikakve razlike između planine Hlivaj i polja, gdje se saborovalo, te sve jednim nazivom označuje: »in planitie Dalmae« — — »a loco Dalmae ubi — synodus facta est«. Ali doista stoji razlika između planine Hlivaj i polja Dalmae ili Duvna. Kralj je naime dočekao papinske poslanike na »planini Hlivaj«, kako veli Papalić-Kaletićeva redakcija, t. j. u gradu na planini Hlivaj, a tek nekoliko dana kasnije, sabor se je sastao »in

I zasjede shod, a na njem i oni latinskog jezika (Romani) i oni slaven-skoga, za dvanaest dana; osam dana se uređivalo crkvene poslove, a druga četiri dana državne poslove. Na tom shodu bješe pročitane pred svim narodom stare povelje, toliko od pape poslanske latinske, koliko od cara poslanske grčke, o granicama oblasti i krajeva, kako je to bilo uređeno i zapisano od davnih careva. I to bi ugodno kralju i svemu kolikomu narodu.

Dvanaestoga dana, kad se dovršio sabor, kardinali i biskupi pomazaše i okruniše kralja (more Romanorum regum),¹ uz veliko slavlje naroda i svekolike države. Tada bješe postavljena dva nadbiskupa: jedan u Solinu, a drugi u Duklji, ter i nekoliko biskupa, podređenih dvojici nadbiskupa. I tako bješe obnovljene mnoge crkve, što bijahu zapuštene. I kralj ukazom zapovjedi, da nitko nesmije bilo u čemu posizati za crkvom, koja da potpada isključivo pod nadbiskupe i biskupe; tko bi inače radio, počinjava uvredu veličanstva. Zatim po slovu starih povelja, što bjehu narodu već pročitane, zapisa kralj podjelbu oblasti i krajeva, uz oznaku granica i mejaša njihovih, i to ovako: sve što je uz

planitie Dalmae«, kako veli Libellus Gothorum, t. j. »na polju« ispod planine Hlivaj po Papalić-Kaletićevom tekstu. Planina Hlivaj jest današnji Hlib ili Lib, što sa strmenitim grebenom u obliku rta ili predbrežja 1028 m. s jugoistočne strane prodire u Duvanjsko polje, dok „locus Dalmae — misto Dalma« jest stari Delminium, Duvno, danas Županjac, na istočnom podnožju Kolo gradine 1078 m, a na sjeverozapadnom rubu Duvanjskoga polja, t. j. sučelice predbrežju Libu 1028 m. (sr. Klaić Duvanjsko polje, u Kolu Matice hrvatske III (1907.) p. 48 - 50). Na predbrežju Hlibu ili Libu ima gradina raznih doba, a u selu Borčani tvrđa sa okruglim tornjevima (sr. n. mj. p. 60), koji najbolje označuju stariji sredovječni grad. Tu je po svojoj prilici bio onaj grad, u komu je kralj dočekaao papinske poslanike, te je za doba duvanjskoga sabora taj grad Hlivaj bio središtem hrvatske države. »Misto Dalma — locus Dalmae« na polju pod planinom Hlivaj -- Hlibom jest Duvno, rimski Delminium, oko župske crkve u varošu Županjcu, gdje se otkrilo spomenika raznih doba u površini do 15 hektara (n. mj. p. 61 i d.). Još za doba spljetskoga kroničara Tome arhiđakona († 1268.) u Duvnu je bila crkva VI. stoljeća s napisom, da ju je posvetio kapuanski biskup German: »ubi fuit ciuitas Delmis, in qua est quedam ecclesia, quam consecravit beatus Germanus capuanus episcopus (516—541), sicut scriptum reperitur in ea« (Historia Salonitana c. XIII. ed. Rački

p. 39). Duvanjski sabor je najprije u toj crkvi zasijedao. Po tom što Hrvatska kronika strogo razlikuje planinu Hlivaj (s gradom), gdje je kralj boravio prije sabora i dočekaao papinske poslanike, od mjesta saborovanja Duvno-Županjca, dok Libellus Gothorum ispušta sasvim planinu Hlivaj, očito je, da u ovoj partiji Hrvatska kronika ne samo ne zavisi od Libella Gothorum, nego da je svakako od njega starija.

¹ »More Romanorum regum« ima sam Libellus Gothorum, dok Hrvatska kronika Papalić-Kaletićeve redakcije veli: »posvetiše kralja«, ali ona Cindrić-Marulićeve redakcije potpunije: »regem sacro Chrismate delibutum sanctificauerunt«. Krunjenje vladara po rimskom obredu sastojalo se je specijalno u pomazanju. To se razabire po bilješci, što je obično uvrštena pri kraju Liber Censuum rimske kurije: »De regibus rubrica. Sequuntur de regibus christianorum et sunt quidam coronandi et quidam non. Tamen illi qui coronandi sunt, debent inungi et illi habent privilegium ab antiquo«. (Taxa abbatiarum, monasteriorum, episcopatum ad usum Joannis Hieronymi Lanthij; rukopis rimske knjižnice Corsini 377 (41·D·14, fol. 128 v.). Pomazanje je uplitno naglašeno od Papalić-Kaletićevog teksta sa »posvetiše«, a od Cindrić-Marulićevog izrično sa »sacro Chrismate delibutum«; i stoga ono Dukljaninovo »More Romanorum regum« označuje krunjenje s pomazanjem.

rijeke, koje teku iz gora, a utiču u more k podnevu, nazva Primorje, a što je uz rijeke, koje teku iz gora prema sjeveru te utiču u veliku rijeku Dunav, prozove Srbija. Onda podijeli Primorje na dvije oblasti: od mjesta Duvna, gdje je tada kralj boravio sa saborom, do Vinodola (Nižu Dalmaciju) prozva Bijelom Hrvatskom. I ovoj Nižoj Dalmaciji privolom pape Stjepana i njegovih poslanika postavi solinsku crkvu metropolitanskom, te joj podvrže slijedeće crkve: Spljet, Trogir, Skradin, Arauzonu (Biograd), [Zadar], Nin, Rab, Osor, Krk te Epidavar (Dubrovnik).¹

Na isti način od rečenoga mjesta Duvna do Avlone grada (Drača) (Gornju Dalmaciju) prozva kralj Crvena Hrvatska.² A kako je Nižoj Dalmaciji postavio solinsku crkvu metropolitanskom, na isti način Gornjoj Dalmaciji po starom pravu bi postavljena dukljanska crkva metropolitanskom, te su joj podvrgnute slijedeće crkve: Bar, Budva, Kotor, Ucinj, Svač, Skadar, Drivast, Pilot, Srbija, Bosna, Travunja i Zahumlje.³

Srbiju pak, to jest Zagorje, podijeli na dvije pokrajine: jednu od gornje Drine spram zapada do gore Borje,⁴ te ju Bosna nazva, a drugu pak od rijeke Drine spram istoka do Laba,⁵ te ju prozva Raša.

¹ Ova stavka o distriktuaciji solinske crkvene pokrajine nalazi se samo u redakciji Libella Gothorum, a ne u onima Hrvatske kronike. Stoga se je cijenilo, da je ona interpolacijom prevoditelja popa Dukljanina, te da odgovara navodnom njegovom vremenu oko g. 1150. (sr. Rački Književnik I (1864) p. 204), a ne vremenu duvanjskoga sabora. Kašnje ćemo dokazati, da je ova distriktuacija suvremena duvanjskom saboru, te je izvjesno, da je crpljena, kao i ostalo, iz starohrvatskoga »methodosa«. Zamjerito je, da je u tekstu Libella Gothorum izostao Zadar, po svoj prilici radi nuzgrednoga spominjanja toga grada pri »Arausonam, quod nunc est castellum Jadrae«. To bi se moralo obnoviti ovako: »Arausonam, quod nunc est castellum Jadrae, Jadram, Enonam« itd. I za Dubrovnik stoji isto tako: »Epidaurum, quod nunc dicitur Ragusium«. Ova dva tumačenja »quod nunc dicitur« nijesu Dukljaninove interpolacije, nego su se morale već nalaziti u tekstu Libella Gothorum, jer i Hrvatska kronika ima na drugom mjestu analogno tumačenje »do Bandalona grada, ča se sada zove Drač«.

² Hrvatska kronika Papalić-Kaletićeva ovdje je smućena, jer mjesto »Gornja Dalmacija« pogrešno piše »Donja Dalmacija«, a izostavlja naziv, kojemu bi odgovarala »Croatia Rubea« Libella Gothorum.

³ O postanju dukljanske crkvene pokrajine niže.

⁴ Hrvatska kronika Papalić-Kaletićeva »gore Borave«; Cindrić-Marulićeva »Beiram montem«; a Libellus Gothorum: »ad montem Pini«. Po tom je izvorni oblik bio »Borja planina«, a od toga je Papalić-Kaletićev prepisatelj napravio »gora Borava«. Borja planina jest među Maglajem i Skender Vakufom, Žepču na sjeverozapad ili Borovina planina između Vranice i Radovana (sr. Šišić, Herceg-Bosna prigodom aneksije, Zagreb 1908. p. 9 op.).

⁵ Tekstovi su ovdje razrožni. Hrvatska kronika Papalić-Kaletićeva: »do Lipa prozva Sas, ča je raška zemlja«; a Cindrić-Marulićeva: »ad montem Lippam«; Libellus Gothorum: »usque ad Lapiam et Lab, quam Rassam vocavit.« Ovak zadnji oblik »Lapiam et Lab« znači predjel »Lapia« i rijeku »Lab«. Rijeka »Lab« je uz Lešnicu planinu sjeverozapadno od Prištine, gdje ponire; a predjel »Lapia« jest Lapušnik uz potok Drenicu, što utiče u Oblicu, te označuje županiju među Djevičkom planinom i rijekom Sitnicom. Po tom »Lipa, mons Lippa« Hrvatske kronike jest isto što Lapušnik, »Lapia« Libella Gothorum. »Sas« Papalić-Kaletićev je pogreška, mjesto »Ras«, odakle Raša.

Svakoj pokrajini postavi¹ po bana ili po duku (hercega) od svojih suptlemenika,² te župane (knezove) od plemenitijih ljudi onih pokrajina, te satnike nad svako sto ljudi. I to tako, da duke postavljaju župane od svoga koljena, a satnike da biraju ljudi svake općine. Svakom banu bi doznačeno sedam satnika, da s njim sude pučanstvu i da pobiru danak; od toga da ban daje kralju polovinu, a polovinu da pridrži sebi. Svakomu duki bi doznačeno pet župana, koji da s njime sude pučanstvu. Svakomu županu bi doznačen jedan satnik, s kojim da sudi pučanstvu i da pobire danak; od toga danka pak da župan daje dvije trećine kralju, a treću da pridrži za se. Župan je podložan u svemu svome duki, ali u pogledu danka odgovara samo kralju, a ne duki. Svaki sudac pak davat će kralju u ime priznavanja treći dio od sudbenih dohodaka. Mnogobrojni drugi zakoni, što ih kralj postavi, sadržani su u knjizi »methodos«, što se čuva kod Hrvata.

Nakon toga kardinali i biskupi te carevi poslanici rastaše se od kralja, koji se od njih oprostio s velikom čašću i darovima. A kad odoše poslanici, kralj otpusti duke, bane, župane te satnike, koji bješe na saboru imenovani, te se oni razidoše svojim domovima, svaki na svoje mjesto.

Sadržina teksta o duvanjskom saboru jest takova, kakova se jedino mogla naći u izvornim aktima istoga sabora. Auktor Hrvatske kronike —

¹ U slijedećem dijelu teksta sve tri redakcije se razilaze tako, da je svaka o sebi nerazumljiva, ali ne protuslovi jedna drugoj, nego se uzajamno popunjavaju. Papalić-Kaletićev prepisatelj naime preskočio je ovdje i ondje koju stavku, dok je pak Cindrić-Marulićeva redakcija kontrahujuć ispuštala druge; a pop Dukljanin opet parafrazuje po svoju, dakako ispuštajući ovdje i ondje, što je kod prvih dvaju, a prenašajući što je kod njih ispušteno. Tako Hrvatska kronika obiju redakcija izričito veli, da su u nekim pokrajinama postavljeni bani, a u drugima duke (hercezi), a Libellus Gothorum istovjetujuć bana s dukom (banum ordinavit, idest ducem), pretstavlja kao da je svaka pokrajina imala i bana i duku, ili da je ban i duka jedno te isto. Sve tri redakcije pak u banskoj pokrajini znadu samo za satnike, a u dukinoj samo za župane (knezove) i za jednoga satnika pod županom. Nu kad kasnije govore o uredovanju ovih vlasti, onda se opet razilaze u tom, što Libellus Gothorum poistovjetuje bana sa dukom. Mi smo obnovili tekst po usporedbi svih triju redakcija, jer po ovoj slijedi, da su bile dvije vrste pokrajina: banske i dukalne. Banska je po vojničkom sustavu; na čelu joj je ban od kraljeva roda; pod banom su stotnici, koje biraju općine; njih sedam

s banom sačinjava sud i pobire porez. U dukalnoj pokrajini je na čelu duka od kraljeva roda ili od višega plemstva; on postavlja župane od svoga koljena ili od plemića odnosno pokrajine i s njih petoricom sačinjava pokrajinski sud, dok župan s jednim satnikom sačinjava županijski sud i pobire porez, za koji nije svom duki dužan, nego kralju. Po tom je jasno, da je banstvo vojnički čin sa upravno-sudbenim područjem; a dukalni čin tek feudna uredba. Dok ovo za sada samo u opće napominjemo, odgađamo, da drugom prigodom potanje ovaj predmet pretresemo. O poznatom izrazu Hrvatske kronike »svaki tih banov i dužev (da) budu od pupori sine plemeniti« dosta se je već raspravljalo, jer »pupori« ne zna se što bi značilo. Libellus Gothorum taj izraz prevodi »banum (rex) ordinavit, id est ducem, ex suis consanguineis fratribus«. Po tomu bi »pupori« imalo značiti kraljevu rodbinu. Svakako ta je riječ ne samo krivo tradovana, nego i čitav izraz, koji je izvorno morao po prilici glasisi »svaki tih banov i dužev (da) budu od [kraljevog] plemen[a]«, ili »od [kraljevih su] plemen[ka]«. Ova zadnja varijanta bila bi najbliža istini i obzirom na smisao i na samu grafiju teksta.

Libella Gothorum je ta akta djelomice prepisao, a djelomice parafrazovao, da ih adaptuje Budimirovoj biografiji, te ovdje i ondje potrusio po kojim svojim tumačenjem. Izlučiv ove auktorove interpolacije, imamo pred sobom iscrpak, valjda ne sasvim potpun, ali svakako dosta jezgrovit, izvornih akata duvanjskoga sabora.

Mnijenja povjesničara u pogledu duvanjskoga sabora jesu najrazrožnija, ali se dadu svrstati u dvije glavne kategorije. Jednima je duvanjski sabor sasvim nevjerodostojan,¹ dapače bajoslovan,² drugima pak autentičan, ali neizvjesnoga doba među skrajnim granicama g. 679—924.³ Nutarnja sudila, koja nam sama akta pružaju, konkretno doba duvanjskoga sabora g. 1057., a suvremeni izvori pak potvrđuju nam njihovu autentičnost.

Duvanjski sabor je bio g. 1057. i to mjeseca kolovoza.

Doba duvanjskoga sabora je označeno po samim aktima suvremenošću rimskoga pape Stjepana IX. (X) i vizantskoga cara Mihajla VI. Stratiotika: ova dvojica su bila suvremena samo od 2. do 30. kolovoza 1057., te je duvanjski sabor bio držan toga mjeseca. To se sudara ne samo sa odnošajima među Rimom i Carigradom, nego i sa odnošajima između kraljevina Hrvatske te Dalmacije, kao što i sa njihovim odnošajem spram Rima i Carigrada.

Papa Stjepan IX. (X.) vladao je od 2. kolovoza 1057. do 29. ožujka 1058.,⁴ a car Mihajlo Stratiotik od 22. kolovoza 1056. do 30. kolovoza 1057.⁵, i tako su vladali suvremeno samo od 2. do 30. kolovoza 1057. Ovo je sudjelovanje od odlučne važnosti, jer počam od g. 811, kada se javlja prvi vizantski car imenom Mihajlo, ne susreće se nigda pape imenom Stjepan, ni vizantskoga cara imenom Mihajlo, a da bi bili suvremenici.

Poznati su odnošaji među Rimom i Carigradom od Focijeva doba unapred; stoga su veležnačajni oni povjesni momenti, kada su oba dvora u skladu bila. Akta duvanjskoga sabora svjedoče, da je taj sabor držan za doba potpunoga sklada Rima i Carigrada. Baš godine 1054. su se obnovili dobri odnošaji među papinskom kurijom i među Vizantom; pošto je time raskol uklonjen, papa šalje svoje apokrisare caru⁶

Po odnošajima između kraljevina Hrvatske i Dalmacije, te po odnošajima obadviju spram Carigrada i Rima, doba duvanjskoga sabora pada među skrajne granice od g. 1042. do 1059, ili točnije govoreći, među g. 1054 i 1059. Još 1036 godine je Hrvatska ratovala s Vizantom, te je romanska Dalmacija bila u vi-

¹ Hergenröther, Photius II p. 607.

² Gebhardi, Gesch. d. Königr. Dalmatien, Croatian itd. Pesth 1808 p. 45. On the roman Town of Doclea, Munro, Anderson, Milne, Haverfield, Archaeologia v. IV, p. 18.

³ Smičiklas Povjest hrvatska I, 219, 226; Marković, Dukljansko-barska metropolija 1902,

p. 13; Klaić, Povjest Hrvata I, p. 35; Kolo Mat. Hrv. III, p. 69; Šišić, Hrvatska povjest I, p. 30

⁴ Sr. Cappelli, Cronologia, Hoepli 1906, p. 64.

⁵ N. dj. p. 386.

⁶ Sr. Hergenröther, Photius III p. 760 i d.

zantskoj vlasti. G. 1042. je došlo do mira, te hrvatski ban Stjepan Praska nosi naslov »imperialis prothospatarius« i uređuje u romanskom Zadru. Svakako romanska Dalmacija nije još pripojena kraljevini Hrvatskoj. Ratom g. 1044 - 1050. Mlečići osvoje Zadar, koji je za nekoliko godina ostao u njihovoj vlasti. Nakon devet godina, t. j. počam od g. 1059. vizantska Dalmacija je spojena sa Hrvatskom pod kraljem Petrom Krešimirom, koji istodobno priznaje vizantsko pokroviteljstvo,¹ a vizantski dostojanstvenici u Dalmaciji podčinjeni su kralju Petru Krešimiru. Tako g. 1069. »dominus Leo imperialis protospatharius ac totius Dalmacie catapanus testis« svjedoči na povelji, što ju izdaje »Crescimirus Chroataie atque Dalmatiae iura gubernans«.²

Već je Lučić, istraživajući, kako bi hrvatski kralj bio postigao naslov kralja Dalmacije, na osnovi navedenoga Leonovoga svjedočenja na povelji kralja Petra Krešimira došao do zaključka: »da je među kraljem Petrom Krešimirom i Vizantom došlo do nekakvoga ugovora, dapače da je vjerojatno, kako je Vizant, svoje slaboće radi, dozvolio Petru Krešimiru naslov kralja Dalmacije; da je tako Petar Krešimir na uzvrat, neraspoložujući dovoljnom mornaricom za obranu dalmatinskoga Primorja, taj kraj povratio Vizantu, zadovoljiv se utjerivanjem godišnjega danka, već uvedenoga za mletačkoga pokroviteljstva i naslovom kralja Dalmacije.«³ I doista već g. 1059. Petar Krešimir nosi diplomatski naslov kralja »Dalmacijâ«, te se je njegov ugovor s Carigradom slučio svakako prije te godine, a poslije rata s Mlečićima, dapače dok su još Mlečići u svojoj vlasti držali Zadar, biva za razdoblja g. 1050—1061. po prilici.⁴ Time se opredjeljuje, da je rečeni ugovor među kraljem Petrom Krešimirom i Vizantom svakako se slučio od 1050. do 1059. Spojiv ovaj rezultat s navedenim već o uspostavi skladovanja među Rimom i Vizantom, mora se ovo razdoblje još suziti na godine 1054—1059.

Odnosaji među Rimom te Hrvatskom i Dalmacijom baš od toga su doba najredovitiji. Po navedenom pismu pape Aleksandra II. od g. 1060., kojim se daje kralju Petru Krešimiru diplomatski naziv »kralja Dalmacijâ«, očito je, da je od prilike godinu dana prije obdržavan redoviti pokrajinski sabor. Ti sabori od tada učestavaju, dok im nasuprot za prve polovine XI. stoljeća nema traga, a to znači, da kraljevina Hrvatska i Dalmacija nijesu prije razdoblja g. 1054—1059. bile u redovitim odnosajima s rimskom kurijom. Razdoblje dakle od g. 1054 - 1059. bilježi znamenit preokret u odnosajima između Rima te Hrvatske i Dalmacije.

¹ Datovanje povelje g. 1057: »regnante Crescimi-
miro rege Chroatorum et Dalmatiarum«
Rački Doc. p. 51; tako i u drugoj povelji
iste godine: »imperii habenas moderante do-
mino Comneno, Croatiae, Dalmatiaeque reg-
num Domino gubernante Petro«; n. mj. p. 56.
Postanica pape Aleksandra II. g. 1060.: epis-
copis et regi Dalmatiarum«; n. mj. p. 205;
Jaffé, Reg. rom. pontif. n. 4477. Od osobite
je važnosti u diplomatskoj titulaturi prve i

treće isprave »rex Dalmatiarum«: to jest
»dviju Dalmacija, Niže i Gornje, baš kao u
aktima duvanjskoga sabora.

² Rački Doc. p. 72 i d.

³ Lucii, De regno Dalmatiae et Croatiae, Am-
stelodami 1666 p. 82 i d.

⁴ Po potvrđnici kralja Petra Krešimira oko g.
1062. zadarskomu samostanu Sv. Krševana
(Rački n. mj. p. 62) slijedi, da je već tada
Zadar priznavao istoga kralja.

Taj preokret je pak skopčan sa obnovljenjem dukljansko-barske metropolitske pokrajine, o kojoj su se sačuvale dvije vijesti: u papinskoj bulli od 18. ožujka 1067. te kod spljetskoga kroničara Tome arhidakona.

Navedenom bullom, uz podjeljenje pallija dukljansko-barskom metropoliti Petru, potvrđuje se po ondašnjem kurijalnom štilu metropolitsko područje dukljansko-barske crkvene pokrajine. Bulla ne govori o zasnivanju metropolitske pokrajine, nego običnim postupkom podjeljuje pallij novome nadbiskupu Petru. Iz toga slijedi, da je dukljansko-barska pokrajina bila već prije zasnovana, da je nadbiskup Petar već bio i ustoličen, a tek 1067. postizava metropolitski pallij. Dukljansko-barska metropolitska pokrajina dakle bijaše, ako ne baš davno, svakako već nekoliko godina prije g. 1067. organizovana.

Po spljetskom kroničaru Tomi arhidakonu dobivamo terminus ante quem non zasnivanja dukljansko-barske metropolitske pokrajine. Povod tomu događaju dao je brodolom biskupa Gornje Dalmacije (Kotora, Bara, Ucinja i Svača) oko g. 1045—1050. Morajuć kao sufragani solinsko-spljetske metropolitske pokrajine učestvovati na pokrajinskom saboru nastrada na moru. »Tunc cives urbium praedictarum«, — nastavlja Toma — missa relatione ad summum pontificem — suppliciter postulantes eximi a subjectione ecclesiae Spalatensis — —. Quam ob rem romanus pontifex annuit petitioni eorum — — statuitque novam metropolim in civitate Antibarensi, et omnes episcopatus predictos ei subjecit«. ¹ Pošto je brodolomom g. 1045—1050. započela akcija za osnivanje dukljansko-barske crkvene pokrajine, mora da je proteklo do ostvarenja toga pothvata jakoljak godina. A to nas prenaša opet u spomenuto već razdoblje g. 1054—1059.

S tim se sudara i pravi uzrok zasnivanja dukljansko-barske metropole, biva politički razlog.

Mudrom i hitrom taktikom kneza Stjepana Vojislava (1042—1048) te njegovoga sina a prvoga dukljanskoga kralja Mihajla (1053—1081) Duklja se domogla političke samostalnosti, pritegnuv k sebi kneževine Travunju, Zahumlje i Rašu, te Bar sa sjevernim dijelom dračkoga themata. S političkom samostalnošću nije bila sljubiva crkvena ovisnost od metropolitanskih stolica van države, t. j. od solinsko-spljetske i dračke stolice. Ali Duklja nije mogla postići crkvene nezavisnosti, nego li privolom rimske kurije i vizantskoga dvora. Rimska kurija uslijed već zapodjenute akcije povodom brodoloma g. 1045—1050. bila je sklona — kako već vidjesmo — da zadovolji prošnji gradova Gornje Dalmacije, a duka Mihalj g. 1053. ulaska se vizantskome dvoru obećanjem, da će povratiti carevini južni dio dračkoga themata, te ga obdarilo ne samo naslovom protospathara, saveznika i prijatelja carstva, nego još i vjenčalo sa nećakinjom cara Konstantina Monomaha. ² A u to su se dokinućem razkola g. 1054. Rim i Carigrad izmirili. I tako osnivanje dukljansko-barske crkvene pokrajine bi ostvareno g. 1054—1059.

Nutarnji dokazi, koje nam pružaju akta duvanjskoga sabora potvrđuju još bolje zaključak, do koga smo došli po vanjskim dokazima. Biva neke osobe,

¹ Historia Salonitana c. XV, ed. Rački p. 44.

² Sr. Dr. J. M(iloš)bar) Dukljanska kraljevina,

Glasnik zem. muzeja za Bosnu i Hercegovinu XI (1899), p. 290 i d.

spomenute u aktima, susreću se i u suvremenim ispravama, a neke od biskupskih stolica, navedenih u aktima, napućuju svakako na razdoblje g. 1054—1059. ili još točnije na g. 1057. po prilici.

Akta navode Leona i Ivana, poslanike cara Mihajla. Prvi se javlja u ispravama g. 1067. i 1069. kao »Leo — imperialis protospatharius et totius Dalmatiae catapanus« i kao zadarski prior¹; a onaj »Joannes spatharius candidatus« (σπαθηροκωνδιδατος, kurijalni vizantski čin), što je potpisan na ugovoru dalmatinskih gradova sa mletačkim duždom g. 1076. kao jedan od predstavnika grada Zadra², po suvremenitosti sudeć bio bi ista ličnost sa Ivanom, vizantskim poslanikom na duvanjskom saboru. Car je izaslao na sabor kao svoje predstavnike svoga dalmatinskoga katapana Leona i njegovoga činovnika Ivana. Ovaj g. 1057. kao mladi čovjek, nakon dvadeset godina g. 1076. već kao zreo muž javlja se sveder kao zadarski odlični činovnik. Okolnost, da je Lav još i zadarski prior, a Ivan pak predstavnik grada Zadra, ovlašćuje na poistovjetovanje Ivana duvanjskoga sabora g. 1057. sa Ivanom spatharokandidatom g. 1076.

Neke biskupske stolice, navedene u katalogu dviju crkvenih pokrajina u aktima duvanjskoga sabora ili kao već opstojeće ili kao zasnovane od onoga sabora, učvršćuju sve to više zaključak, da je duvanjski sabor bio g. 1057., a istodobno isključuju koje drugo doba. U katalogu solinsko-spljetske pokrajine ne spominje se zadarska biskupija, ali to po svoj prilici treba odbiti na prepisačevo propuštenje, kako smo već u odnosnoj opasci istakli. Biogradska biskupija (Arauzona) bila je zasnovana tek šestoga desetljeća XI stoljeća, tako da se prvi biogradski biskup Theodozije spominje prvokrat g. 1059. i to kao već ustoličen. Zasnovanje biogradske stolice pripisuje se kralju Petru Krešimiru, te nije nikako starije od njegovoga doba.³ Stoga je stalno, da je biogradska biskupija zasnovana kratko vrijeme prije g. 1059. Isto vrijedi i za biskupsku stolicu u Trogiru. Prvi trogirski biskup Ivan spominje se g. 1064., ali kao već u posjedu biskupije. To nas ovlašćuje, da zaključimo, da je trogirski stolica zasnovana bila barem nekoliko godina prije g. 1064.⁴

Od osobite je pak važnosti okolnost, da dok akta duvanjskoga sabora navode biskupsku stolicu u Ninu, ne spominju one u Kninu. Druge polovine IX. stoljeća zasnovaše hrvatski vladari narodnu biskupiju (episcopus regionarius) za svoju državu, te se taj biskup nazivlje *Croatensis*. *Croaticus* i *Croatorum*, a stolovao je narodni hrvatski biskup navadno u Ninu. G. 928. bi dokinuta ova biskupija, te je hrvatski biskup bio primoran da pređe na skradinsku stolicu.⁵ G. 1042. pojavljuje se opet episcopus *Croatensis* bez stalne stolice⁶, a g. 1060. učestvuje u pokrajinskome saboru *Rainerius episcopus Nonensis*.⁷ Pošto je ovaj suvremen hrvatskome narodnome biskupu Adamu (*Adam Croatiae electus episcopus*),⁸ nije bio narodnim ili regionalnim biskupom, nego biskup stalne stolice u Ninu. Nešto kašnje (1065., 1066.) taj Rainerije po-

¹ Sr. Rački Doc. p. 69, 74.

² N. mj. p. 102.

³ Sr. Rački Doc. p. 51 i d.; Jelić Vjesnik hrv. arh. dr. N. S. III 1898. p. 44.

⁴ Sr. Rački Doc. p. 63, 66, 447.

⁵ Sr. Rački Doc. p. 192 i d.

⁶ N. mj. p. 46.

⁷ N. mj. p. 59.

⁸ N. mj. p. 63.

staje *episcopus croaticus*,¹ jer je po svoj prilici narodna ili regijonalna dieceza međuto združena sa ninskom stolicom. G. 1069. razdružile se ove dvije biskupije: za Nin bi izabran *novus episcopus Nonensis*, što ga spominje isprava g. 1070.,² a stolica narodnoga hrvatskoga biskupa bi definitivno ustaljena u Kninu. Od tada Nin ima svoga stalnoga biskupa, a prvi, što se imenom spominje, jest *Forminus Nonensis episcopus* g. 1078.,³ dok je prvi po imenu poznati hrvatski narodni biskup u Kninu *Georgius episcopus Croatensis*.⁴ To je stanje stvari jednom za uvijek uzakonio pokrajinski sabor g. 1075.⁵

Obično se je pripisivalo kralju Petru Krešimiru zasnivanje kninske biskupske stolice, i doista to se je dogodilo za poznijega njegovoga vladanja.⁶ Okolnost, da duvanjski katalog biskupija ne spominje kninske biskupije, a da spominje samo ninsku, prenaša nas svakako u razdoblje od g. 1042 do 1069. po prilici, ili još točnije, obzirom, da se g. 1060. spominje već ustoličen ninski biskup Rajnerije u razdoblje od g. 1042. do koju godinu prije 1060., t. j. baš u doba, kada pada zasnivanje biogradske i trogirске biskupije.

Po navodu biskupskih stolica u katalogu akata duvanjskoga sabora slijedi nepobitno, da je ovaj sabor bio za razdoblja od g. 1050. do 1059. Dodamo li tomu, da je organizacija dukljansko-barske metropole nešto poznija od g. 1054., a da zasnivanje biogradske biskupije pada nešto prije g. 1059., zaključuje se, da se je provedenje crkvene distriktuacije kraljevina Hrvatske i Dalmacije moralo svakako slučiti nešto poslije g. 1054. a nešto prije g. 1059., dakle g. 1057. A to nepobitno potvrđuje doba duvanjskoga sabora, kako je naznačeno u aktima, u vrijeme pape Stjepana i cara Mihajla

Kralj duvanjskoga sabora jest hrvatski kralj Petar I. Krešimir.

Već po tome, što je duvanjski sabor bio g. 1057., a papi Stjepanu IX. (X.) i caru Mihajlu VI. Stratiotiku suvremenikom hrvatski kralj Petar I. Krešimir, zaključismo, da je kralj duvanjskoga sabora sam Petar Krešimir. Ali po samoj suvremenitosti sudeći, mogla bi mogućnost biti i ta, da bi i Mihalj, dukljanski duka, u nekim izvorima također »kraljem« nazivan, mogao biti kraljem toga sabora. Spomenusmo već, da se je Mihalj baš odmah iza g. 1054. domogao silna ugleda, te Duklju uzvisio do samostalnosti, pak i na njega se također u prvi mah može pomišljati, da je bio onaj, komu duvanjski sabor pripisuje spomenutu državnu i crkvenu reorganizaciju.

Osim suvremenosti još i drugi dokazi potvrđuju zaključak, da je Petar Krešimir kralj duvanjskoga sabora, te isključuju Mihajla dukljanskoga. Mjesto,

¹ N. mj. p. 65 i d.

² N. mj. p. 88.

³ N. mj. p. 210.

⁴ N. mj. p. 111, 113, 117, 152, 210.

⁵ Thoma Archidiaconus, *Historia Salonitana* c. XV, XVI, ed. Rački p. 44.

⁶ Sr. Farlati, *Illyricum Sacrum*, IV p. 281

Prije g. 1069. ne spominje se kninska biskupija, te nije osnovano Buličevo nagađanje (*Hrvatski spomenici u kninskoj okolici I* (1888), p. 4 i d.), da je »*episcopus croatensis*« od g. 1042. dalje istovjetan sa kninskim, kao što vidjesmo baveć se ninskom biskupijom.

gdje no se sastade sabor, duvanjsko polje ili polje na podnožju hlivajske gore, polovinom XI. stoljeća ležase u području Hrvatske, ili po slovu akata duvanjskoga sabora u Bijeloj Hrvatskoj.

Početkom druge polovine XI. stoljeća u Hrvatskoj naslijedio je svoga oca Stjepana Petar Krešimir, te je vladao do g. 1073. On je prvi hrvatski vladar, koji gospoduje i nad romanskom Dalmacijom, te se diplomatski nazivlje »rex Croatiae et Dalmatiarum« (i »Dalmacie«) uz naslovno priznavanje vizantskoga suvereniteta; a taj mu je naslov i diplomatski priznat od Rima i od Vizanta. Pošto se Petar Krešimir već g. 1059. nazivlje »kraljem Hrvatske i Dalmacijâ«, to je do toga naslova došao za razdoblja od 1050—1059. Lučić je već nagađao o načinu, kojim bi Petar Krešimir do toga naslova došao, biva ugovorom sa Vizantom. Po aktima duvanjskoga sabora je sada izvjesno, da je ugovor među Hrvatskom i Vizantom sklopljen prije kolovoza 1057., a nagodbene točke su uzakonjene duvanjskim saborom. Po aktima toga sabora Petar Krešimir je postao kraljem ne samo Hrvatske i romanskih Dalmacijâ, nego još i nad Gornjom Dalmacijom, t. j. nad dukljanskim dukatom (Zeta sa Rašom, Travunjom i Zahumljem). Ostavljajući na stranu pitanje, da li je Petar Krešimir već g. 1057. dobio i faktični posjed svih tih oblasti ili samo pravni naslov, koji je nešto kasnije proveo u djelo, valja istaknuti znamenitu činjenicu, da Petar Krešimir u povelji od g. 1069. u prisustvu vizantskoga protospathara i katapana svekolike romanske Dalmacije Leona, koji je učestvovao na duvanjskom saboru, naglašuje već provedeno proširenje granica svoje države i po moru i po kopnu.¹ Proširenje hrvatske države po moru očito se odnosi na primorje i otočje romanske Dalmacije; u aktima duvanjskoga sabora je to proširenje istaknuto združenjem romanske Niže Dalmacije sa Hrvatskom u jednu pokrajinu »Bijelu Hrvatsku«. Proširenje po kopnu očito se odnosi na dukljanski dukat; u aktima duvanjskoga sabora dvije pokrajine dukljanskoga dukata, t. j. Crvena Hrvatska i Raša označene su kao pod oblašću kraljevom.

Već ta okolnost, da sama akta duvanjskoga sabora označuju dukljanski dukat kao podređen onomu kralju, koji je sazvaio i držao sabor u Duvnu, očevidno svjedoči, da kralj duvanjskoga sabora nije istovjetan sa dukljanskim vladarom (Mihajlom), nego da je onaj kralj, u čijoj je vlasti bilo Duvno, koji je bio također i vladarom Bijele Hrvatske i bio priznat kraljem od pape i od vizantskoga cara: a to ne može biti nitko drugi nego Petar Krešimir. Godine 1057. Mihajlo je bio samo duka, te je tek 1078. zatražio od pape Grgura VII. priznanje kraljevskoga naslova uz krunidbene znakove.²

Dr. L. Jelić.

¹ »Igitur quia deus omnipotens terre marique nostrum prolongavit regnum«. Rački Doc. p. 73.

² Poslanica Grgura VII. »Michaeli Sclauorum regi« g. 1078; Rački Doc. p. 211.